



سلوک فعلی، قولی و سیاسی امام مجتبی(ع) / حسن بن علی؛ الگوی مواسات

یکی از عناصر اساسی در سنت سلوکی امام حسن مجتبی (ع)، بخشش و کرم است. امام مجتبی(ع) چندین مرتبه در طول حیات خویش نیمی از اموال خود را نیازمندان بخشید و اینگونه مواسات مومنانه را به ما آموخت.

یکی از عناصر اساسی در سنت سلوکی امام حسن مجتبی (ع)، بخشش و کرم است. امام مجتبی(ع) چندین مرتبه در طول حیات خویش نیمی از اموال خود را نیازمندان بخشید و اینگونه مواسات مومنانه را به ما آموخت.

خبرگزاری مهر، گروه دین و اندیشه: به مناسبت پانزدهم رمضان، سالروز ولادت کریم اهل بیت، امام مجتبی (ع) با حجت الاسلام حسین روحانی نژاد، عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی به گفتگو نشستیم که در ادامه می خوانید؛

حجت الاسلام روحانی نژاد در گفتگو با خبرنگار مهر گفت: درباره سنت سلوکی فعلی امام حسن مجتبی (ع) یعنی سیره عملی امام مجتبی (ع) و سنت سلوکی قولی آن حضرت و سلوک سیاسی حسنی چند نکته ای را اشاره خواهم داشت. واژه سلوک به معنای رفتن است، اما رفتن که از یک مبدأ آغاز می شود و به مقصدی می انجامد. گاه در ظاهر است و انسان از وطن به سوی مقصدی حرکت می کند و گاه این سلوک در باطن صورت می گیرد. در واقع دو گونه سفر و سلوک داریم؛ یکی سفر بدنی و فیزیکی و یکی سفر قلبی. به سفر قلبی یا درونی، سلوک گفته می شود. گاهی از سفر درونی نیز به سیر و سلوک یاد می کنند.

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی افزود: سفر در عالم معنا و معرفت، توجه قلبی به سوی خداوند متعال است و بیشتر درون انسان در حرکت، صعود و تعالی است. هر چند از ظاهر و از شریعت مدد می گیرد، اما آن را از عمق جان انجام می دهد. نیت و توجه قلبی، روح عمل است و ظاهر عمل، جسم آن است. آنچه عمل را الهی می کند و انسان را در مدارج قرب به حق تعالی بالا می برد نیت خالص و الهی است: «انما الاعمال بالنیات». رسول خدا (ص) فرمود: «لَا قَوْلَ إِلَّا بِعَمَلٍ وَ لَا قَوْلَ وَ لَا عَمَلَ وَ لَا نِيَّةَ إِلَّا بِإِصَابَةِ السُّنَّةِ». سالک کوی حق، عفره دل و اندیشه اش به سمت خداست.

حسین روحانی نژاد سپس عنوان کرد: امام حسن مجتبی (ع) یک سنت سلوکی دارد که اشاره ای به آن می کنم، اما سنت سلوکی، منحصر به عباداتی چون نماز، روزه و امثال آنها نیست، بلکه گستره وسیع و دامنه داری دارد و شامل همه کارهای خیر فردی و اجتماعی می شود. هر گونه کار خیری که انسان انجام می دهد و آن کار خیر به قصد تقرب الی الله و به منظور بالا رفتن از نردبان تقرب باشد، این سلوک، سلوک معنوی و در حوزه عرفان عملی است.

وی ادامه داد: عرفانی عملی دو معنا دارد؛ یک معنا آداب، اعمال و دستورالعمل هاست که علم سلوک است و معنای دیگر نفس سلوک انسان است. حرکتی که انسان از عالم ماده به سوی عالم ملکوت شروع می کند و در نهایت به قله منیع توحید بار می یابد، از یقظه و توبه شروع و منازل سلوکی یکی پس از دیگری طی می شود. در اینجا در صدد بیان منازل سلوک نیستیم. به هر حال مجموعه اعمال خیر، نیکو و پسندیده ای که صورت می گیرد چه به صورت فردی و چه به صورت اجتماعی همه اینها را می توان اطلاق سلوک کرد. البته حساب انبیا و ائمه هدی (ع) جداست. منصب آنان اختصاص الهی است و این گونه نیست که هرکس منازل سلوک را درنوردد، بتواند بدان ها دست یابد. در عین حال سلوک عملی آنها باید نصب العین طالبان طریق حق باشد. چرا که «ولکم فی رسول الله اسوه حسنه». ائمه (ع) الگوی عملی سالکان کوی حق هستند. به هر حال مقصود بیان گوشه ای از سیره عملی امام مجتبی (ع) است.

حسین روحانی نژاد اضافه کرد: با این رویکرد می توانیم بر یک سلسله از اعمال امام حسن مجتبی (ع) عنوان سلوک را بگذاریم. هر چند او امام است و مقرب درگاه الهی است، اما چه پدر او که می فرمود من نفسم را به تقوی ریاضت می دهم و چه خود امام حسن مجتبی (ع)، سیره عملی شأن نشان می دهد که به ریاضت مشروع معتدل در چارچوب شریعت می پرداخته اند. یکی از عناصر اساسی در سنت سلوکی امام حسن مجتبی (ع)، بخشش و کرم است. حضرت در کرم و بخشش بی نظیر بود، لذا آن حضرت به کریم اهل بیت (ع) معروف است. مواسات مؤمنانه که این روزها ملت بزرگ ما در ارتباط با خواهران و برادرانی انجام می دهند که بر اثر شیوع ویروس منحوس کرونا دچار مشکل اقتصادی شده اند، در راستای سلوک حسنی است. مواسات مومنانه و بخشش هایی که از سوی مؤمنان صورت می گیرد و آزمایش های سلوکی و معنوی ای که در این روزها با اشاره مقام معظم رهبری اتفاق می افتد، در همین راستا و تقرب

الی الله است.

یکی از عناصر اساسی در سنت سلوکی امام حسن مجتبی (ع)، بخشش و کرم است. حضرت در کرم و بخشش بی نظیر بود، لذا آن حضرت به کریم اهل بیت (ع) معروف است. مواسات مؤمنانه که این روزها ملت بزرگ ما در ارتباط با خواهران و برادرانی انجام می دهند که بر اثر شیوع ویروس منحوس کرونا دچار مشکل اقتصادی شده اند، در راستای سلوک حسنی است. مواسات مومنانه و بخشش هایی که از سوی مؤمنان صورت می گیرد و رزمایش های سلوکی و معنوی ای که در این روزها با اشاره مقام معظم رهبری اتفاق می افتد، در همین راستا و تقرب الی الله است

وی سپس گفت: عرفان عملی را نباید در چیزهای خاصی منحصر کنیم. این کارها خودش یک نوع سلوک و عرفان عملی است و عملاً در مسیر قرب الی الله قدم برداشتن است. امام حسن مجتبی (ع) کریم اهل بیت است. گویا امام حسن مجتبی (ع) از بین ائمه، مظهر کرم و بخشش است. نمونه های نقل شده از سیره عملی آن حضرت نشان دهنده این واقعیت است که کرم در وجود این امام معصوم جلوه گر است. سعه صدر امام هم ویژگی برجسته دیگر ایشان است. چقدر به امام حسن مجتبی (ع) از سوی حتی نزدیک ترین کسان و هواداران آن حضرت بعد از ماجرای صلح با معاویه اهانت می شد و حتی به ایشان برچسب مدل المومنین می زدند و می گفتند که تو مؤمنان و شیعیان را خوار کردی، اما امام تحمل می کردند.

حسین روحانی نژاد خاطر نشان کرد: در سخاوت و حلم و بردباری هیچکس به پای ایشان نمی رسد. امام حسن مجتبی (ع) در عبادت، زهد، تقوا و فضیلت نیز در اوج بود. وقتی که ایشان می خواست عازم سفر حج شود و از مدینه به مکه برود و این مسافت طولانی و دشوار را با وسایل آن روزگار طی کند، با آنکه مرکب در اختیار حضرت بود، اما برای قرب بیشتر به خدا پیاده به راه می افتاد و گاهی با پای پیاده و برهنه این مسیر را طی می کرد.

وی همچنین عنوان کرد: امام مجتبی (ع) هرگز به کاری نمی پرداخت مگر اینکه خدای سبحان را همواره مد نظر داشت. از نظر راستگویی راستگوترین مردمان بود. وقتی به مسجدی می رسید، حالتی در او به وجود می آمد که عجیب بود و عرضه می داشت: بار خدا! مهمان تو به در خانه تو آمده است. مسجد را خانه خدا و خدا را میزبان و خود را مهمان می دید و عرضه می داشت: ای احسان کننده! بنده گناهکار تو بر درگاهت ایستاده. ای کریم! تو از بدی هایم به زیبایی ها و خوبی هایم درگذر. این حالت انقطاع الی الله در حضرت در این گونه موارد کاملاً مشهود بود.

روحانی نژاد در ادامه اظهار داشت: شرافت، بلندی قدر و عزت امام حسن مجتبی (ع) به حدی بود که راوی می گوید حسن بن علی را در راه مکه ملاقات کردم و دیدم که از مرکب خود فرود آمد و پیاده به راه افتاد. ابهت و جاذبه معنوی امام همه رهروان مکه را هم پای ایشان کرد. همه کسانی که در کاروان بودند به او اقتدا کردند و پیاده به راه افتادند و حتی بعضی از کسانی که چندان موافق با آن حضرت نبودند مثل سعد بن ابی وقاص هم ناگزیر پیاده شدند و در کنار آن حضرت به راه افتادند.

وی افزود: در راستای حرکت مواسات مومنانه که مردم ما این روزها از ائمه الگو می گیرند و به آنها تأسی می کنند، امام حسن مجتبی (ع) ۲ بار امکانات و اثاثه زندگی خود را برای رضای خدا به دو قسمت مساوی تقسیم کرد. نیمی را به فقرا داد و نیمی را برای خود گذاشت. در روایتی هم آمده است که ۳ بار تمام دارایی خودش را به دو قسمت مساوی تقسیم کرد و نیمی را در راه خدا داد و نیمی را برای خود نگه داشت. حتی اگر دو جفت کفش داشت، یک جفت برای خود نگه داشت و جفت دیگر را در راه خدا به نیازمندان داد.

امام حسن مجتبی (ع) ۲ بار امکانات و اثاثه زندگی خود را برای رضای خدا به دو قسمت مساوی تقسیم کرد. نیمی را به فقرا داد و نیمی را برای خود گذاشت

حسین روحانی نژاد ادامه داد: امام حسن مجتبی (ع) به یک شاعری صله ای داد. یکی از کسانی که در آنجا حاضر بود به حضرت اعتراض کرد و گفت که سبحان الله بر شاعری که معصیت خدا می کند و بهتان می زند بخشش می کنید و صله می دهید؟ فرمود ای بنده خدا، بهترین بخشش از مال آن است که با آن آبروی خود را نگاه دارید. احتمالاً شاعری بوده که اگر به او بی توجهی می شد چه بسا زبان به هجو می گشود. مرد دیگری از حضرت چیزی خواست و اعلام نیاز کرد، آن حضرت ۵۰ هزار درهم و ۵۰۰ دینار به او بخشید و به او فرمود کسی را برای حمل این بار بیاور. وقتی هم که کسی را آورد تا درهم و دینارها را که حجم زیادی هم داشته است ببرد، حضرت برای اینکه از این پول به عنوان کرایه نپردازد، عباي خود را که قیمتی هم بود به عنوان کرایه داد و گفت این هم اجرت باربر.

وی سپس عنوان کرد: فرد عربی برای درخواست کمک به حضور امام حسن مجتبی (ع) آمد، حضرت فرمود هر چه در منزل هست و به هر میزان که امکانات مادی اجازه می دهد به او کمک کنید. ۲۰ هزار درهم در منزل بود همه را به آن عرب داد. آن فرد عرب گفت مولای من اجازه ندادید که حاجتم را بگویم و با اشاره من خودتان این همه لطف کردید. بعد مدیحه ای را در شأن آن بزرگوار خواند. آن حضرت در پاسخ وی اشعاری را خواندند به این مضمون که ما قومی هستیم که پیش از آنکه دیگران درخواست و سوال کنند، احسان و خوبی می کنیم.

حسین روحانی نژاد افزود: در روایت آمده است امام حسن مجتبی (ع)، امام حسین (ع) و عبدالله بن جعفر، همسر حضرت زینب (س) به سمت خانه خدا حرکت می کردند. توشه ای که داشتند و همین طور اثاث آنها مفقود شد. گرسنه و تشنه به یک خیمه رسیدند که پیرزنی در آن زندگی می کرد. از او آب طلب کردند. زن گوسفندی داشت و گفت این گوسفند را بدوشید و شیر آن را بنوشید. فهمید که گرسنه اند و غذا هم میل دارند، گفت همین گوسفند را دارم آن را ذبح کنید و نوش جان کنید.

صلح، نقاب از چهره باند تبهکار اموی و معاویه برفاکنند. زیرا آنان با نقض پیمان و بدعهدی و با تعقیب، زجر، تبعید و کشتن کسانی که قرار بود در امان باشند، چهره واقعی و نیات پلیدشان را نشان دادند

وی اضافه کرد: چند روزی را نزد او اقامت کردند و زمانی که می خواستند از آن زن جدا شوند گفتند وقتی از سفرمان برگشتیم نزد ما بیا تا نیکی تو را جبران کنیم. به مکه برگشتند و روزگاری گذشت و کار بر پیرزن سخت شد و از آن محل کوچ کرد و به مدینه رفت. در مدینه امام حسن مجتبی (ع) او را دید و شناخت و به او گفت که آیا مرا می شناسی؟ گفت نه. فرمود من فلانی هستم و تو به ما کمک کردی و تنها گوسفندت را برای ما ذبح کردی. حضرت تعداد زیادی گوسفند به او دادند و امام حسین (ع) و همین طور عبدالله بن جعفر نیز نیکی او را جبران کردند. زیرا هر سه از نامداران عرصه کرم و بخشش و سخاوت بودند. به این چند نمونه درباره سیره عملی امام حسن مجتبی (ع) که قطره ای از دریای فضائل آن حضرت به خصوص موااسات مومنانه آن بزرگوار است اکتفا می کنم.

حسین روحانی نژاد در ادامه گفت: چند کلمه ای هم درباره سنت سلوکی قولی آن حضرت عرض می کنم. سخنان حکیمانه آن بزرگوار، سنت سلوکی قولی ایشان به شمار می آید. حضرت فرمود هر کس به درگاه خدا اخلاص ورزد و گفتار حضرت حق را دلیل راه خود قرار بدهد و در صراط مستقیم حرکت کند، خدا هم او را هدایت می کند و توفیق رشد به او عطا می کند و به روش های گوناگون او را ارشاد می کند. کسی که پناهنده به خدا باشد در امان است و در مسیر تقرب حضرت حق قرار می گیرد و کسی که اطاعت می کند در مسیر تقرب الی الله حرکت می کند.

وی سپس اظهار داشت: حضرت کلمات فراوانی دارند. حکمت های فراوانی در سنت قولی آن حضرت وجود دارد و نصایح حکیمانه بسیار درخشانی دارند. در جای دیگر می فرمایند دستور خدا را اطاعت کنید و به او ایمان بیاورید. کسی که عظمت خدا را دریابد سزاوار نیست بزرگی و گردن کنشی بکند. سربلندی آنها که بزرگی خدا را می شناسند در فروتنی است و عزت آنها که جلال و عظمت و بزرگی خدا را درک کنند به این است که در برابر او به سجده بیفتند و متواضع باشند و به درگاه او سر بندگی بسایند.

زندگی امام حسن مجتبی (ع) با زندگانی برادر ایشان امام حسین (ع) ارتباط تنگاتنگی دارد. سلوک سیاسی این دو بزرگوار هم با هم ارتباط وثیق و محکمی دارد. حادثه کربلا و قیام عاشورا گرچه به ظاهر حسینی است، اما باطناً حسنی است

حسین روحانی نژاد عنوان کرد: به سنت سلوک سیاسی حضرت هم اشاره ای بکنم. زندگی امام حسن مجتبی (ع) با زندگانی برادر ایشان امام حسین (ع) ارتباط تنگاتنگی دارد. سلوک سیاسی این دو بزرگوار هم با هم ارتباط وثیق و محکمی دارد. حادثه کربلا و قیام عاشورا گرچه به ظاهر حسینی است، اما باطناً حسنی است. به این معنی که قیام کربلا پیش از آنکه حسینی باشد، حسنی است. به این دلیل که امام حسن مجتبی (ع) با صلحی که در شرایط خاص و ناگزیر و بر اساس مصالح حکمیانه انجام دادند، ولی معاویه و باند تبهکار اموی مفاد قرارداد را زیر پا گذاشتند، نقاب نفاق را از چهره برفاکنند. دشمنانی که خودشان را پشت حرکات ظاهری شرعی پنهان کرده بودند و به ظاهر ادعای مسلمانی می کردند، با نقض پیمان و با بدعهدی و پیمان شکنی، خودشان را رسوا کردند.

وی همچنین گفت: عزیزانی که می خواهند با سلوک سیاسی امام حسن مجتبی (ع) آشنا شوند یکی از کتاب هایی که بسیار ارزشمند است کتابی به نام «صلح الحسن» نوشته عالم نامدار نجف شیخ راضی آل یاسین است. این کتاب را مقام معظم رهبری سال ها قبل از انقلاب با قلم بسیار شیوا و جذاب ترجمه کردند، ولی در ذیل عنوان اصلی یک تعبیری

گنجاندند که نشان می دهد سلوک سیاسی امام حسن مجتبی (ع) تا چه حد با سلوک سیاسی امام حسین (ع) ارتباط محکمی دارد. عنوان کتاب را این گونه ترجمه کردند: صلح امام حسن، پرشکوه ترین نرمش قهرمانانه تاریخ. گویی امام حسن (ع) صحنه را آماده کرد و نرمشی را انجام داد و ضربه نهایی را امام حسین (ع) با خون خودش زد.

حسین روحانی نژاد سپس گفت: اگر نبود صلح امام حسن مجتبی (ع)، خون امام حسین (ع) این گونه به ثمر نمی نشست. یکی از عالمان شیعه در لبنان، عالم بسیار فرهیخته و کم نظیر سید شرف الدین جبل عاملی مقدمه ای بر این کتاب زده که مقام معظم رهبری را از نوشتن مقدمه منصرف کرده است. مقدمه او بسیار عالمانه است و تعبیرات عجیبی دارد. تعبیر این است که پیام عاشورا پیش از آنکه حسینی باشد حسنی است. در واقع امام حسن در به ثمر نشستن قیام عاشورا نقش دارد. ایشان عناصری را که در گرداگرد حضرت بودند و بافت فکری و اجتماعی کوفه را - که یک پادگان نظامی بوده و عناصر مختلفی با ایده ها و انگیزه های گوناگون و مردمانی به رنگ های مختلف در آن می زیستند - بررسی و تحلیل می کند. اینها امام حسن مجتبی (ع) را تنها گذاشتند و امام پاوری نداشت.

اگر نبود صلح امام حسن مجتبی (ع)، خون امام حسین (ع) این گونه به ثمر نمی نشست

وی اظهار داشت: این صلح، نقاب از چهره باند تبهکار اموی و معاویه برافکند. زیرا آنان با نقض پیمان و بدعهدی و با تعقیب، زجر، تبعید و کشتن کسانی که قرار بود در امان باشند، چهره واقعی و نیت پلیدشان را نشان دادند. به هر حال زندگی امام حسن مجتبی (ع) با زندگی برادر بزرگوارشان ارتباط تنگاتنگی دارد و این برداشت که امام حسن مجتبی (ع) اهل روبرویی و قیام نبود و اهل صلح و سازش بود، برداشت بسیار غلطی است. امام بر اساس وظیفه و مطابق شرایطی که وجود داشت، بهترین تصمیم را گرفت.

حسین روحانی نژاد در پایان گفت: کار این دو برادر در هم تنیده است و به سوی یک مقصد و مقصود پیش می رود. زندگی سیاسی این دو برادر به سمت هدف عالی پیش رفت و امام حسین (ع) این حرکت را با پشتوانه آن نرمش قهرمانانه ای که برادرش انجام داد، به پیش برد و آن قیام عظیم الهی که علت مبغیه اسلام بود صورت گرفت. این بحث، بحث دامنه داری است و یکی از کتاب هایی که در این باره بسیار جالب است «زندگانی سیاسی امام حسن مجتبی (ع)» است که عالم محقق لبنانی سید جعفر مرتضی آن را نوشته است. ایشان مردی بی نظیر در تحقیق بودند و اخیراً در لبنان رحلت کردند. هم درباره سیره نبوی بهترین کتاب و تحقیقات را دارد هم در ارتباط با سلوک سیاسی امام حسن مجتبی (ع) و زندگی سیاسی آن بزرگوار تحلیل های بسیار جالبی دارد.